

Rozana Vojvoda

Umjetnička galerija Dubrovnik / *Museum of Modern and Contemporary Art Dubrovnik*
Frana Supila 23, Dubrovnik
rozanavojvoda@hotmail.com

Sanja Žaja Vrbica

Sveučilište u Dubrovniku, Odjel za umjetnost i restauraciju / *University of Dubrovnik, Art and Restoration Department*
Branitelja Dubrovnika 41, Dubrovnik
sanja.vrbica@unidu.hr

Izvorni znanstveni rad / *Original scientific paper*
UDK / UDC: 75 Lalić, J.
17. 7. 2015.

Dubrovačko razdoblje Josipa Lalića

Ključne riječi: Josip Lalić, Dubrovnik početkom 20. stoljeća, impresionizam, pejzaž, etnografska motivika, Alegorija milosrđa, Božji grob

Keywords: Josip Lalić, Dubrovnik in early 20th century, Impressionism, landscape, ethnographic motifs, Allegory of Charity, Holy Sepulchre

Istraživanjem se utvrđuju karakteristike dubrovačkog stvaralaštva Josipa Lalića (1867.–1953.), splitskog slikara školovanog u Veneciji, koji se stilski vezuje uz akademizam, plenerizam i impresionizam. Na osnovi podataka iz tiska i drugih izvora, donose se nova saznanja o njegovim javnim narudžbama (»Alegorija milosrđa«) i sudjelovanju na brojnim međunarodnim izložbama. Istražuje se njegovo bačlanje etnografskom motivikom, a analizom pejzaža i veduta nastalih u tom razdoblju nastoji se pokazati slikarevo priklanjanje impresionističkim načelima.

Uvod

Splitski slikar Josip Lalić (1867.–1953.) koji se stilski veže uz akademizam, plenerizam i impresionizam, ostao je relativno nepoznat, a njegov opus neistražen, bez obzira na kontinuirano navođenje u pregledima naše umjetnosti na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće.¹ Tek nedavno posvećeno mu je nekoliko studija; članak Ivane Rončević obrađuje korpus Lalićevih slika u rimskim zbirka, a u Italiji je izdana studija Lalićeva opusa autorice Carle Isabelle Elene Cace. Dvojezična monografija, nažalost, ne donosi cjeloviti katalog djela i popis izložbi, za dubrovačko razdoblje ne daje preciznu kronologiju, a slike iz toga razdoblja datirane su okvirno nakon 1908. godine.³

Dubrovačko razdoblje slikara dosad nije zasebno obrađivano, a polaznu točku za sva kasnija istraživanja svakako predstavlja dosad najveći projekt inventiranja moderne umjetnosti u Dubrovniku – izložba *100 godina moderne umjetnosti u Dubrovniku*.⁴

Izložbom organiziranom ove godine u Galeriji »Dulčić, Masle, Pulitika«, prostoru Umjetničke galerije Dubrovnik, pod nazivom *Josip Lalić (1867.–1953.). Dubrovačko razdoblje*, predstavljeno je i analizirano tridesetak slikarevih radova iz dubrovačkog razdoblja te je preciznije utvrđeno vrijeme boravka slikara u gradu.⁵ S obzirom na to da je riječ o razdoblju koje predstavlja kreativni vrhunac njegova stvaralaštva, u kojem je ostvario niz značajnih narudžbi te aktivno sudjelovao na brojnim međunarodnim i domaćim

izložbama, ono svakako zavređuje pozornost i daljnju analitičku obradu.

Alegorija milosrđa u luneti iznad bočnog ulaza u Knežev dvor i druge narudžbe u Dubrovniku

Tijekom dubrovačkog razdoblja, Josip Lalić ostvaruje nekoliko većih narudžbi, a s obzirom na to da 1903. radi za crkvu Uznesenja Marijina na Koločepu i crkvu sv. Vlaha može se pretpostaviti da već 1902. dolazi u Dubrovnik. Sliku *Uznesenje Marijino* Josip Lalić radi prema starijem baroknom predlošku, a tretmanom likova, svijetlom paletom i osobito specifičnim zlatnožutim osvjetljenjem gustih oblaka bliska je fresci *Sveta Obitelj* iz crkve Gospe od Otoka u Solinu, nastaloj oko 1900. godine.⁶ Prema bilješci iz župne kronike, za sliku je sredstva skupila dijaspora, nekadašnji stanovnici Koločepa.⁷ Za narudžbu crkve sv. Vlaha doznaje se iz članka u kojem se kratko i uz afirmativni komentar navodi da je *Pokopanje ili ti grob Isusov* u crkvi sv. Vlaha djelo slikara Lalića.⁸ Vjerojatno je riječ o temi Božjeg groba, kompoziciji sa scenografskim elementima većih dimenzija koja se postavljala tijekom Velikog petka ili ponekad tijekom cijeloga uskrsnog tjedna u katoličkom bogoslužju, a ne o ikonografskoj temi polaganja u grob. Naime, u blagajničkim dnevnicima crkve sv. Vlaha plaćanje slikaru navodi se u dva navrata, 260 kruna 25. travnja 1903. (»J. Laliću za slike pokopanja«)⁹ i 25. rujna 1903. (»Slikaru Laliću za pokopanje«),¹⁰ te se po visokim cijenama može pretpostaviti da je riječ o djelu velikih dimenzija, a po upotrebi množine da je sastavljeno od nekoliko dijelova, što bi više odgovaralo temi Božjeg groba. Tema je popularna na dubrovačkom području u to vrijeme; Vlaho Bukovac radi peterodijelnu dekoraciju za *Božji grob* 1902. godine u crkvi sv. Nikole u Cavtatu,¹¹ a djelo se u lokalnom tisku naziva »Pokopanje tj. grob Isusov«.¹² Marko Rašica za crkvu Gospe od Karmena 1905. godine radi kompoziciju koja se naziva *Pokopanje*, za koju se također može zaključiti da je riječ o temi Božjeg groba: »Ove je godine pokopanje u crkvi bl. Gospe od Karmena bilo urešeno krasnim dekoracijama, što ih je izradio naš mladi umjetnik gosp. M. Rašica.«¹³ To se potvrđuje i riječima samog Rašice koji u svojim *Sjećanjima* zapisuje slijedeće: »U Dubrovniku sam odmah nakon dolaska dobio posla te sam po narudžbi crkvinarstva prastare crkve 'Gospe od Karmena' izradio na drvu uljanim bojama 'Pokopanje (Božji grob)'. U ospređu je lik Marije u narav. veličini, iz drva ispiljen, djeluje vrlo plastično kao Stabat Mater; iza Marije leži u grobu Isus, dok pozadinu začinja veliki scenarij 'Golgotе', s adekvatnom rasvjetom. Stvar djeluje monumentalno.«¹⁴ U današnjem

1. Josip Lalić, *Alegorija milosrđa*, 1907., zidna slika u luneti bočnog ulaza u Knežev dvor, Kulturno-povijesni muzej, Dubrovački muzeji (snimio: Grgo Jelavić) / Josip Lalić, *Allegory of Charity*, 1907, wall painting in a lunette above the side entrance to the Rector's Palace, Cultural-History Museum, Dubrovnik Museums (photo: Grgo Jelavić)

inventaru crkve sv. Vlaha ne nalazi se, nažalost, ništa što bi moglo odgovarati Lalićevu radu.

Činjenica da je Josip Lalić autor *Alegorije milosrđa*, zidne slike, umetnute u okvir lunete iznad bočnog ulaza u Knežev dvor, malo je poznata široj pa i stručnoj javnosti (sl. 1). O prikazu se nije pisalo¹⁵ i tek Frano Kesterčanek u članku iz 1951. godine u kojem piše o Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku, tada smještenoj u Kneževu dvoru, spominje da se u knjižnicu ulazi ispod nadsvođenog predvorja na tzv. Vrata milosti, te da je nad vratima freska slikara Josipa Lalića.¹⁶ Premda je riječ o javnoj narudžbi, vijesti iz onodobnog tiska također su škrte i samo u jednim novinama iz 1907., čime se ujedno otkriva i, dosad nepoznata, godina nastanka slike, zabilježeno je da je stara slika iznad Vrata milosti zamijenjena novom čiji je autor gospodin Lalić. Novinar je vrlo kritički nastrojen prema toj zamjeni te svoj članak započinje vapajem da zla sudbina stiže sve dubrovačke starine, a potom elaborira razloge svoga nezadovoljstva opservacijom da je »kontrast između stare i nove slike ogromna«, da nova slika predstavlja nekakvu »modernu ženu«, te se pita zašto se nova slika »nije učinila sasvim jednaka poput stare«. Istodobno ne odriče umjetničku kompetenciju Josipu Laliću i postavlja pitanje: »... kada u Dubrovniku imamo vrijednu silu u osobi g. Lalića, zašto se nije stara slika povjerila njemu da je popravi ili da po njoj naslika novu?«¹⁷

Ovaj kratki članak dragocjen je izvor informacija jer otkriva i vrijeme nastanka slike i činjenicu da nije riječ o fresci nego o slici umetnutoj u okvir lunete, pokazuje da je Josip Lalić već udomaćen i cijenjen kao slikar, ali isto tako i poslovičnu konzervativnost dubrovačke sredine.

Naime, usporedbom ikonografije starije slike koja je, kako doznajemo iz tiska, bila na restauraciji u Beču,¹⁸ vidljivo je da Lalić ne odstupa značajno od tamo upotrijebljene ikonografije Milosrđa (Caritas) figure žene s grupom nage djece, prikaza koji se razvio u talijanskoj umjetnosti već sredinom 13. stoljeća i koji se s manjim varijacijama zadržava kao dominantni prikaz Milosrđa sve do 20. stoljeća.¹⁹ Na starijoj slici, datiranoj u 18. stoljeće,²⁰ rađenoj tehnikom ulja na platnu koje je oblikom prilagođeno luneti, prikazana je ženska figura u polusjedećem položaju, okružena grupom od po dvoje gole djece, tako da figure u potpunosti ispunjavaju kadar. Ženski lik ima desnu nogu lagano podignutu, a lijevu ispruženu, nakošeni gornji dio tijela i blago nagnuto lice prema frontalnoj grupi djece, dok dijelovi njezina velikog plašta zaštićuju svu prikazanu djecu. Nagost žene nije eksplicitna i grudi su zapravo tek djelomično vidljive pod poluprozirnom tkaninom.²¹

U svom prikazu Milosrđa, Lalić zadržava glavnu kompoziciju, ženu u polusjedećem položaju, s jednom nogom podignutom a drugom ispruženom, i okruženu grupom od četvero djece. Ono što čini glavnu razliku u dojmu svakako je naznaka ambijenta – stvarne arhitekture Kneževa dvora, tj. fragmenta dvostrukih kamenih klupa ornamentiranih trolistom. U svojoj prepoznatljivoj maniri dijagonalnog prodora u prostor slike, Lalić prikazuje i dio kamenih ploča trijema. Druga bitna razlika jest potpuna obnaženost grudi žene, a razlog zašto je kritičar iz 1907. godine naziva »nekakvom modernom ženom« sigurno je i tip njezina lica uokvirenog svijetlom kosom s kovrčama koje mekano padaju i putenim usnama. Dok je tip žene na starijoj slici tip katoličkih bogorodica ovalna lica i blagog pogleda, tip obnažene žene na Lalićevoj slici sličniji je antičkim boginjama, onom tipu koji s jakim antičkim referencijama upotrebljava npr. Juraj Dalmatinac u čuvenoj skulpturi Milosrđa na Loggii dei Mercanti.²²

Lalić se ovom izvedbom pokazao kao slikar dorastao zadatku koji se ne libi koristiti starije predloške, ali unutar svoga prepoznatljivog likovnog jezika. U danas izgubljenom slici s prikazom sv. Vlaha koju radi za pučku kuhinju po narudžbi biskupa Josipa Marčelića također koristi stariji predložak.²³

Ono što je zasigurno jedna od najzanimljivijih komponenti u narudžbi prikaza Milosrđa u luneti bočnog ulaza Kneževa dvora jest referencija na prostor u koji se ulazilo, a gdje se u vrijeme Dubrovačke Republike siromašnima dijelilo žito, te se Milosrđe percipiralo i kao »Republika personificirana kao majka koja doji svoju djecu«.²⁴ Definicija ikonografskog motiva Milosrđa i jest u spoju dviju vrsta ljubavi – ljubavi prema Bogu (*amor dei*) i ljubavi prema bližnjem (*amor proximi*)²⁵ – ali je kod dubrovačkog »čitanja« motiva svakako prevladala svjetovna komponenta. Odnos motiva Milosrđa i prostora na koji se motiv referira svakako iziskuje zasebno interdisciplinarno istraživanje koje bi u

konačnici odgovorilo na niz pitanja, između ostalih i je li postojao i još stariji prikaz Milosrđa od onog iz 18. stoljeća.

Etnografska komponenta Lalićevih djela

U fundusu Lalićevih djela dubrovačkog razdoblja poznatih iz privatnih i javnih zbirki te navodima u katalozima onodobnih izložbi dominiraju kompozicije s etnografskom motivikom. Lalić je djela folklornih motiva počeo izlagati još prilikom svoga prvog ozbiljnijeg predstavljanja domaćoj publici kada je na zajedničkoj izložbi s Emanuelom Vidovićem u foajeu splitskog kazališta, osim portreta i madona, izložio prizore koji su uključivali cetinske nošnje.²⁶

Slikareva posvećenost scenama s dubrovačkih ulica napučenih ljudima u različitim narodnim nošnjama zasigurno je potaknuta i zahtjevima kupaca umjetnina, odnosno stranaca, posjetitelja Dubrovnika što pristižu svakodnevnim Lloydovim linijama iz Trsta i kojima naši krajevi predstavljaju austrijski orijent.

Tradicija bilježenja scena etnografske motivike intenzivirana u 19. stoljeću u duhu romantičarskih nagnuća egzotičnim krajevima i sadržajima nastavlja se i početkom 20. stoljeća, a pristup motivici kreće se od dokumentarnog bilježenja figura u narodnim nošnjama, kao npr. u putopisnim ilustracijama Ludwiga Salvatora von Habsburga²⁷ do nešto slobodnijih prikaza koji uključuju i ambijent poput radova Ludwiga Hansa Fischera.²⁸ Prvih godina 20. stoljeća u našim krajevima dolazi do intenziviranja bavljenja etnološkom građom kako od strane stručnjaka tako i entuzijasta, laika.²⁹ Na dubrovačkom području svoju pionirsku djelatnost na očuvanju narodnog veza i lokalne tradicije u smislu skulptiranja, proučavanja i poučavanja provode Paulina Bogdan Bijelić i Jelka Miš, a zbog proučavanja lokalnih običaja dolazi dr. Dragutin Boranić, urednik Akademijina *Zbornika za narodni život i običaje*.³⁰ S obzirom na to da je 1904. godine Paulina Bogdan Bijelić počela okupljati djevojke i gospođe u svojoj školi vezenja u općinskim prostorijama, ne bi bilo neobično da su upravo one modelirale Laliću za sliku *Konavoske vezilje* iz 1910. godine (sl. 2).³¹

Popularnost prizora etnografske motivike svjedoče nam i serije razglednica, tiskane u Dubrovniku i drugim hrvatskim gradovima i reklamirane u lokalnom tisku.³² Prema sačuvanim razglednicama iz dubrovačkih privatnih zbirki s motivima djela Josipa Lalića, vidljivo je da je slikaru to bio jedan od izvora prihoda.

Lalić je dubrovačke žanr-prizore s folklornim motivima zahvaćao u duhu plenerizma prenoseći pitoreskni život dubrovačkih ulica ponekad fokusiran isključivo na prikazane likove i njihovu međusobnu komunikaciju (sl. 3), a ponekad postavljajući figuru u drugi plan, naglašavajući ambijent

2. Josip Lalić, *Konavoske vezilje*, oko 1910., kombinirana tehnika na papiru, Zavičajni muzej Konavala, Muzeji i galerije Konavala (snimio: G. Jelavić) / *Josip Lalić, Embroiderers from Konavle*, ca. 1910, mixed technique on paper, Konavle Local History Museum, Museums and Galleries of Konavle (photo: G. Jelavić)

3. Josip Lalić, *Fakini*, oko 1910., akvarel na papiru, privatno vlasništvo, Dubrovnik (snimio: G. Jelavić) / *Josip Lalić, Porters*, ca. 1910, watercolour on paper, private collection, Dubrovnik (photo: G. Jelavić)

i posvećujući glavnu pozornost hvatanju svjetlosnih efekata. U usporedbi s akademski intoniranim portretima koje je radio primjerice u Splitu (*Portret Gaja Bulata*, 1900.), Lalić portrete ljudi odjevenih u narodne nošnje radi na primjetno drugačiji, slobodniji način upotrebljavajući brze poteze kistom, koristeći pozadine bez naznake prostora u kojima je jasno vidljiv njegov duktus (*Portret muškarca s brkovima*, 1904.) (sl. 4).

S obzirom na obilje žanr-scena, bilo da je riječ o folklornoj motivici u užem smislu ili gradskim prizorima (sl. 5), te imajući u vidu njihovo specifično kadriranje, često variranje

istog motiva i inzistiranje na bilježenju prolaznog trenutka, moguće je da se Lalić poput francuskih impresionista služio fotografijom kao pomoćnim sredstvom.

Može se naslutiti da je vrlo velik broj sačuvanih folklornih prizora u kojima je vidljivija akademska komponenta njegova izraza, npr. pretjerano detaljiziranje prikaza narodnih nošnji i arhitekture, radio po narudžbi ili prema zahtjevima tržišta. Znakovito je da Josip Lalić za predstavljanje u izlogu dućana na Stradunu bira sliku etnografske motivike egzotičnog sadržaja. Prema navodima iz lokalnog tiska doznajemo da je izložio sliku »Crnogorke u svome kućnom

4. Josip Lalić, *Portret muškarca s brkovima*, 1904., ulje na kartonu, vl. Ivan Viđen (snimio: Denis Vokić) / *Josip Lalić, Portrait of a Man with Moustache*, 1904, oil on paperboard, collection of Ivan Viđen (photo: Denis Vokić)

5. Josip Lalić, *Procesija*, oko 1910., ulje na platnu, samostan časnih sestara Sigurata (snimio: G. Jelavić) / *Josip Lalić, Procession*, ca. 1910, oil on canvas, Convent of the Transfiguration (Sigurata) (photo: G. Jelavić)

ognjištu, gdje čisti i uređuje bojnu pušku, a mlada Crnogorka, valjda nevjesta, pored nje oštri britku sablju.«³³ Početkom 20. stoljeća, narudžbe djela folklorne tematike nisu bila rijetkost ni kod ostalih dubrovačkih slikara te nam je poznat podatak da je Marko Rašica za naručitelja iz Ljubljane radio uljene slike s prikazima Konavočke, Župke i Herecegovke.³⁴ U pismu Josipa Lalića iz 1926. godine upućenom iz Rima Kamilu Tončiću, ravnatelju Etnografskog muzeja u Splitu, slikar nudi na prodaju svoje slike navodeći: »U Dubrovniku kroz moga dugoga prebivališta prodao bi akvarele kao Br. 4-5-6-7 za hiljadu dolara svaki, još su mi ostale ove 4 radnje take mjere; – i prošlo proljeće prodao sam jednu od takih slika u Englesku«, te zaključuje pismo ovim riječima: »Tako su u Vaše ruke sve fotografija od narodnih slika koji su mi još ostale – veći broj pošto po dalekom svijetu!«³⁵ Podaci iz pisma ilustriraju značenje djela folklorne tematike za slikarevu egzistenciju tijekom dubrovačkog razdoblja i njihovo ciljano stvaranje za potrebe tržišta umjetnina. Unatoč tomu, pojedinim djelima unutar toga korpusa ne može se odreći umjetnička vrijednost.

Pejzaži i vedute kao kreativni vrhunac dubrovačkog razdoblja

Josip Lalić u dubrovačkoj fazi potpuno oslobađa svoj slikarski rukopis, ponekad vrlo jasno demonstrirajući poznavanje impresionističkih načela stvaranja. Vidljiva su u načinu komponiranja neočekivanim presijecanjima prikazanog rubovima kadra, u slobodnom potezu kistom i vraćanju istom motivu u različitim godišnjim dobima ili različitim dobima dana.

Njegov impresionistički senzibilitet dolazi do izražaja i u čestim prikazima raslinja, slikama u kojima je evidentno ukidanje akademskoga kompozicijskog principa u kojem postoji stroga hijerarhija motiva i planova. Lalić naime radi smjele kompozicije u pogledu iz blizine (*Agave*, *U parku*, *Stablo*) »fotografski« kadrirajući fragmente veće cjeline prirode istodobno oslobađajući potez, rasvjetljujući paletu i ponekad stvarajući mrljastu površinu slike (sl. 6). Zahva-

6. Josip Lalić, *Agave*, oko 1905., ulje na kartonu, Umjetnička galerija Dubrovnik (snimio: Tomislav Turković) / *Josip Lalić, Agaves*, ca. 1905, oil on paperboard, Museum of Modern and Contemporary Art Dubrovnik (photo: Tomislav Turković)

7. Josip Lalić, *Škver u Lapadu*, oko 1910., akvarel na papiru, Umjetnička galerija Dubrovnik (snimio: T. Turković) / *Josip Lalić, Slipway in Lapad*, ca. 1910, watercolour on paper, Museum of Modern and Contemporary Art Dubrovnik (photo: T. Turković)

ćajući predjele Gruža, Lapada i Grada, slika ulja (često ne na platnu nego na kartonskim podlogama) i akvarele malih formata i sustavno istražuje svjetlosne senzacije.

U jednom od svojih najboljih ostvarenja, malenom akvarelu *Škver u Lapadu*, čuvenom lapadskom brodogradilištu s početka 20. stoljeća, iščitavaju se iskustva Lalićeva venecijanskog školovanja, a u atmosferi natopljenom melankolijom

i prigušenoj gami boja prepoznaje se bliskost sa sutonskim ugodajima Vidovićevih marina (sl. 7). Istodobno, akvarel pokazuje pomnu opservaciju sutona u gruškome zaljevu, vidljivu i na njegovim uljima u upotrebi toplih okera i dubokim sjenama (*Hotel Lapad*) (sl. 8). Prikaz *Gruške luke* slikane u svojevrsnom panoramskom formatu, iz niskog rakursa, još je jedan majstorski prikaz utihe gruškog zaljeva, naglašene

8. Josip Lalić, *Hotel Lapad*, oko 1910., ulje na kartonu, Umjetnička galerija Dubrovnik (snimio: T. Turković) / Josip Lalić, *Hotel Lapad*, ca. 1910, oil on paperboard, Museum of Modern and Contemporary Art Dubrovnik (photo: T. Turković)

9. Josip Lalić, *Gruška luka*, oko 1910., ulje na kartonu, Umjetnička galerija Dubrovnik (snimio: D. Vokić) / Josip Lalić, *Port of Gruž*, ca. 1910, oil on paperboard, Museum of Modern and Contemporary Art Dubrovnik (photo: D. Vokić)

dominantnim dionicama bjeline neba i plavičastim tonovima površine mora (sl. 9).

U tehnici akvarela, Josip Lalić bio je izniman majstor, uspijevajući ekonomičnim potezima i redukcijom sredstava, precizno i sugestivno iznijeti motiv. Jedan od kreativnih vrhunaca ostvarenih ovom tehnikom jest i *Put od Pila*, inače motiv kojem se Lalić često vraća u različitim likovnim tehnikama, ali uvijek iz identične pozicije (sl. 10). Isti postupak primjenjuje i kod prikaza Sv. Jakova, kojeg zahvaća u različitim godišnjim dobima. U jednoj od varijanti, slikar bilježi trenutak odmora triju dama nakon šetnje dok sjede zabavljene pričom i čitanjem na zidu kraj puta što se koso

proteže prema crkvi i samostanu u pozadini. Lalić gotovo uvijek koristi dijagonalu puta za uvođenje pogleda u drugi plan slike, a taj način komponiranja ustrajno ponavlja pa ga gotovo možemo smatrati svojevrsnim potpisom slikara.

U prikazu toga trenutka dokolice pomodno odjevenih gospođa, u slobodnoj fakturi, kadru koji presijeca raslinje i stablo, dijagonalni ceste koja uvodi u drugi plan, te plavim sjenama stabla komplementarnim okerima arhitekture, očituje se slikarevo dobro poznavanje impresionističkog slikarstva i japanskih uzora impresionista (sl. 11).³⁶

Treba međutim istaknuti da Lalićevi pejzaži, unatoč povremenoj sklonosti slikanju prizora u punom blještavilu

10. Josip Lalić, *Put od Pila*, oko 1908., akvarel na papiru, privatno vlasništvo, Dubrovnik (snimio: G. Jelavić) / *Josip Lalić, Road from Pile*, ca. 1908, watercolour on paper, private collection, Dubrovnik (photo: G. Jelavić)

11. Josip Lalić, *Sveti Jakov*, oko 1910., ulje na šperploči, vl. Anica Gunther Perić, Dubrovnik (snimio: G. Jelavić) / *Josip Lalić, Church of St James*, ca. 1910, oil on plywood, collection of Anica Gunther Perić, Dubrovnik (photo: G. Jelavić)

svjetlosti, u koloritu ne posjeduju intenzitet impresionističke game, pa ni orgijastičnost boja plenerističkih djela Bukovčeve cavtatske faze ili pejzaža Mate Celestina Medovića. Isto tako, neka od najboljih Lalićevih ostvarenja, kao što su npr. akvareli *Put od Pila* i *Škver u Lapadu*, svoju sugestivnost ponajviše zahvaljuju pažljivo izbalansiranim magličastim sjenama i dionicama neboja. U pejzažima i vedutama dubrovačkog razdoblja Josip Lalić evidentno prakticira osobnu inačicu impresionizma.

Izložbe Josipa Lalića tijekom dubrovačkog razdoblja

Intenzivnu izlagačku aktivnost Josipa Lalića tijekom dubrovačkog razdoblja moguće je pratiti u lokalnom tisku i katalogima velikih skupnih izložbi. Zanimljivo je da se Lalić koji potječe iz autonomaške obitelji redovito pojavljuje u umjetničkim udruženjima sklonim afirmaciji jedinstva

12. Josip Lalić, *Kraljević Marko i vila*, 1912., ulje na platnu, Umjetnička galerija Dubrovnik (snimio: T. Turković) / Josip Lalić, *Prince Marko and the Fairy*, 1912, oil on canvas, Museum of Modern and Contemporary Art Dubrovnik (photo: T. Turković)

južnoslavenskih naroda, točnije izlaže u okviru »Lade« i »Medulića«.

Na izložbama »Lade«³⁷ Lalić je prisutan već od 1906. godine (s navedenom dubrovačkom adresom) kada na izložbi u Sofiji u srpskoj selekciji izlaže dvije slike, jedan pejzaž i jednu sliku etnografske motivike.³⁸ Svoj afinitet za sudjelovanjem na skupnim izložbama koje promoviraju zajedništvo južnoslavenskih naroda pokazuje i izlaganjem na *Balkanskoj izložbi* u Londonu 1907. godine.³⁹ Na trećoj izložbi »Lade« 1908. u Zagrebu predstavlja se sa šest djela (dva pejzaža i četiri dubrovačka žanr-prizora), također u srpskoj selekciji, te sudjeluje na izložbama Društva srpskih umjetnika »Lada« 1909. i 1910. godine u Beogradu.⁴⁰ U Somboru 1910. na *Srpskoj umjetničkoj izložbi* izlaže akvarel *Igrači domina*, žanr-prizor smješten u bosansko-hercegovačkom ambijentu, te dubrovačke pejzaže i vedute *Jugovina na Lokrumu*, *Dubrovnik* i *Dvorište Male braće u Dubrovniku* o čemu postoji likovna kritika u kojoj se iznimno afirmativno ocjenjuju Lalićevi radovi, a njegov rukopis smatra se modernim. »Ne znam ko je taj Lalić, da li je mlad čovjek ili zreliji majstor – po načinu rada, pastoznog, nabacanog, biće da je mlađji slikar ...«⁴¹

Istaknuto mjesto u okviru Lalićeve izlagačke djelatnosti u Dubrovniku zauzima međunarodna izložba iz 1908. godine koja je svojevrsan kuriozitet u povijesti dubrovačkih javnih nastupa slikara jer je zabilježena i kao prva umjetnička izložba.⁴² Izlaganju su se odazvali umjetnici nastanjeni u Dubrovniku, Josip Lalić i Josip Vučetić, a pored njih i Bukovčevi praški studenti, Česi Bédrich Feigl i Vaclav Špála, Milon (Emil) Filla, Nijemac i Englez Albert Siljan Percy. Velika zastupljenost Lalićevih radova (od 110 izloženih

slika izložio je 49) te pozitivne kritike komentatora izložbe upućene domaćim slikarima govore i o Lalićevoj afirmaciji u Dubrovniku i o nesklonosti novinara djelima stranih umjetnika koja očito pokazuju suvremeniji izričaj.⁴³

Godina 1908. značajna je za Lalića i po tome što u listopadu izlaže na *Prvoj dalmatinskoj umjetničkoj izložbi* održanoj u Splitu te poput ostalih izlagača postaje član Društva »Medulić«. Društvo »Medulić« u početku je bilo regionalnog karaktera i istican je dalmatinski predznak društva, no uskoro je naglasak stavljen na ideju političkog i kulturnog jedinstva južnih Slavena i suprotstavljanje politici Austro-Ugarske Monarhije.⁴⁴ Na izložbi se predstavio jednom slikom, portretom Konavljana naslovljenim *Pero*, koju je otkupio namjesnik Niko Nardelli.⁴⁵

Nije izlagao na svim nastupima Društva, nema ga na popisu izlagača u Ljubljani 1909./10. godine, na izložbi *Meštrović – Rački*, niti na zagrebačkoj izložbi organiziranoj krajem 1910. *Nejunačkom vremenu uprkos*,⁴⁶ no prisutan je na svim ostalim nastupima. Na rimskoj izložbi održanoj 1911. u paviljonu Kraljevine Srbije izlaže šest ulja i sedam akvarela u kojima su tematski ponajviše zastupljeni žanr-prizori iz Dubrovnika, Herecegovine i Crne Gore.⁴⁷ Sljedeće, 1912., godine medulićevci se pridružuju *IV. jugoslovenskoj izložbi* u Beogradu, uz »Ladu« i pojedinačne nastupe stvaratelja okupljene pod nazivom »Odeljenje prijavljenih umjetnika«. No, Lalić izlaže svoja četiri rada u sekciji »Društva srpskih umjetnika«, u grupi »Slikarstvo« i to radove sličnih tematika kao na izložbi iz 1911. godine: *Crnogorci na pazaru*, *Južnjak*, *Ustaši*, ali i djelo s tematikom iz narodne predaje *Vila bratimi Kraljevića Marka*.⁴⁸ U fundusu Umjetničke

galerije Dubrovnik gdje se nalazi trinaest Lalićevih djela sačuvano je manje ulje na platnu s nazivom *Kraljević Marko i vila*, a na poleđini slike ćirilicnim je pismom napisano: »Bogom brate Kraljeviću Marko, Razmrsi mi moje kose ruse, Čestita ću tebe učiniti!«, što bi moglo odgovarati djelu iz kataloga beogradske izložbe (sl. 12). Ta manja kompozicija jedinstvena je u Lalićevu opusu, ne kvalitetom nego priklonom medulićevskoj temi ilustriranja djela narodne predaje, ciklusa Kraljevića Marka, što je najčešće obrađivani motiv pripadnika Društva. Za scenu susreta vile Ravijojle i Kraljevića Marka, Lalić poseže u baroknu baštinu što je vidljivo u rubensovski tretiranom aktu vile, piramidalnoj kompoziciji i dramatičnim pokretima. Lalićevi barokni uzori u raskoraku su sa scenama iste tematike pripadnika »Medulića«, npr. radovima Mirka Račkoga gdje su secesijski elementi uočljivi u načinu komponiranja, gestama likova, koloritu i naglašenoj stilizaciji.⁴⁹

Godine 1913. Josip Lalić u Beču, u Kunstvereinu, priređuje jednu od rijetkih svojih samostalnih izložbi, na kojoj se predstavlja sa sedamdesetak djela, pretežno etnografske motivike, a koja je, prema navodima lokalnih medija, popraćena i u bečkom tisku.⁵⁰

Posljednji put medulićevci zajednički nastupaju na *Izložbi jugoslavenskih umjetnika iz Dalmacije* u proljeće 1919., a Društvo se pojavljuje pod novim imenom – Jugoslavensko društvo »Medulić«,⁵¹ na nastupu izrazito političkog karaktera. Izložba je priređena kako bi se spriječilo talijansko posezanje za hrvatskom obalom Jadrana i propaganda o divljim barbarima.⁵²

Josip Lalić se nakon posljednje izložbe »Medulića« održane u proljeće 1919.⁵³ najvjerojatnije preselio u Italiju s obzirom na to da se u proljeće 1920. godine pojavljuje na izložbi *La Dalmazia nell Arte italiana* održanoj u Rimu.⁵⁴

Zaključak

Dubrovačko razdoblje za splitskog slikara Josipa Lalića predstavlja vrhunac stvaralaštva što se ponajviše očituje u njegovim intimno intoniranim pejzažima i vedutama na kojima su vidljivi prikloni impresionističkim načelima. Riječ je zapravo o osobnoj inačici stila jer makar slikar poznaje impresionističke postupke, njegov kolorit ostaje suzdržan. Ti postupci očituju se ponajviše u načinu komponiranja slike neočekivanim presijecanjima prikazanog rubovima kadra, u slobodnom potezu kistom, slikama u kojima je evidentno ukidanje akademskoga kompozicijskog principa sa strogom hijerarhijom motiva i planova, te u vraćanju istom motivu u različitim godišnjim dobima ili različitim dobima dana.

Od velikog broja javnih narudžbi koje je izveo tijekom toga razdoblja, najznačajnije mjesto zauzima *Alegorija milosrđa* u luneti iznad bočnog ulaza u Knežev dvor, koja

pokazuje da je slikar radio po starijim predlošcima, ali unutar svoga prepoznatljivog likovnog izričaja.

Njegov interes usmjeren je također prema bilježenju žanr-scena s gradskih ulica dominantne etnografske motivike u kojima se mogu prepoznati i prikloni orijentalizmu, ali i odjeci popularizacije dokumentarnog bilježenja narodnih nošnji crtežima i akvarelima intenzivirane u našim krajevima početkom 20. stoljeća. Ti radovi često su zastupljeni na skupnim izložbama osobito brojnim upravo u dubrovačkom razdoblju. Zanimljivo je da se Lalić koji potječe iz autonomaške obitelji redovito pojavljuje u umjetničkim udruženjima sklonim afirmaciji jedinstva južnoslavenskih naroda što će naročito biti naglašeno izlaganjima u okviru umjetničkih udruženja »Lada« i »Medulić«.⁵⁵

BILJEŠKE

1 Josip Lalić rođen je 13. rujna 1867. u Splitu, u dobrostojećoj građanskoj autonomskoj obitelji. Od 1887. do 1893. studira na Akademiji likovnih umjetnosti u Veneciji (profesori Alessandri, D'Andrea, Molmenti). Oko 1896. godine seli se u Milano gdje jedno vrijeme radi za izdavačku kuću Vallardi na izradi crteža i akvarela za tiskana djela. Nakon Milana, seli se u Pariz gdje radi djela sakralne tematike i portrete. Ženi se slikaricom Elisom Duramani, a 1900. vraća se u Split. U travnju 1901., zajedno s Emanuelom Vidovićem, predstavlja se splitskoj publici u foajeu splitskoga narodnog kazališta. Najvjerojatnije se već oko 1902. seli u Dubrovnik gdje se zadržava sve do 1919. godine. Izlagao je s umjetničkim udruženjima »Medulić« i »Lada«, a potom seli u Rim gdje u umjetničkim ateljerima vile Strohl-Fern dočekuje starost slikajući, ali sve manje izlažući. Umire u Rimu 13. veljače 1953. godine.

Ovom prilikom zahvaljujemo kolegama, stručnim i znanstvenim djelatnicima koji su nam pomogli u istraživanju. To su Katarina Alamat Kusić, Viedra Gjukic Bender, Sandi Bulimbašić, Antun Koncul, Lucija Kukica Čosić, Vinicije Lupis, Viedra Premuž Đipalo, Ivana Rončević Elezović, Nikša Selmani, Sanja i Samir Serhatlić, Ivan Viđen i Denis Vokić.

2 IVANA RONČEVIĆ, *Slike Josipa Lalića u Rimu*, u: Zbornik 3. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, (ur.) Andrej Žmegač, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2013., 261–266.

3 CARLA ISABELLA ELENA CACE, *Giuseppe Lallich (1867.–1953.): Dalla Dalmazia alla Roma di Villa Strohl-Fern*, Palladino Editore, Campobasso, 2006. Uvodni tekstovi monografije obiluju skandaloznim i politički neprihvatljivim provokacijama.

4 LUCIJA ALEKSIĆ, *Dubrovačko slikarstvo 1900.–1945. godine*, u: 100 godina moderne umjetnosti u Dubrovniku, katalog izložbe, Umjetnička galerija Dubrovnik, Dubrovnik, 20. 7. – 10. 10. 1978., bez. pag.

5 ROZANA VOJVODA, SANJA ŽAJA VRBICA, *Josip Lalić. Dubrovačko razdoblje*, katalog izložbe, Umjetnička galerija Dubrovnik, Dubrovnik, 7.–30. 6. 2015.

6 Josip Lalić se tek 1900. godine vraća u Split, pa pretpostavljamo da freška nije mogla nastati prije. Carla Isabella Elena Cace datira sliku nakon 1897. CARLA ISABELLA ELENA CACE (bilj. 3), 110.

7 Dana 2. ožujka 1903. za sliku je uplaćena svota od 427,20 kruna. Župni arhiv crkve Uznesenja Marijina, Koločep, Župna kronika.

8 »Pokopanje ili ti grob Isusov u crkvi Sv. Vlaha je djelo slikara Lalića, slika se je dopala.« –, *Slika Lalićeva*, Dubrovnik, XII/15 (1903.), 3.

9 Arhiv Biskupije dubrovačke, *Zborna crkva sv. Vlaha*, Ser. 1 – Računske knjige, Potser. 1, Blagajnički dnevnik, Privatni dnevnik blagajne zborne crkve sv. Vlaha od januara 1896. do 1904. (Sig. 36).

10 Arhiv Biskupije dubrovačke, *Zborna crkva sv. Vlaha*, Ser. 1 – Računske knjige, Potser. 1, Blagajnički dnevnik, Blagajnički dnevnik zborne crkve sv. Vlaha od 1896. do 1931. (Sig. 36).

- 11 Diorama *Sveti grob* sastoji se od pet kulisa rezanih po konturi: Golgota, prikaz špilje, prikaz mrtvog Krista, dvije scene s legionarima. Vlaho Bukovac 1906. godine u Pragu radi i reinterpretaciju središnjeg dijela diorame *Sveti grob* iz Cavtata. VERA KRUŽIĆ UCHYTILL, *Vlaho Bukovac. Život i djelo*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2005., 255, 391–392, 400, 456.
- 12 –, *Bukovčeva slika*, Dubrovnik, XII/14 (1903.), 3.
- 13 –, *Pokopanje*, Prava Crvena Hrvatska, I/6 (1905.), 6.
- 14 MARKO RAŠICA, *Sjećanja*, rukopis, 1959., 101–102 (Arhiv Ivana Boškovića, Split).
- 15 Podatak da je autor slike Josip Lalić doznali smo od muzejske savjetnice Kulturno-povijesnog muzeja Dubrovačkih muzeja dr. sc. Vedrane Gjukić Bender kojoj ovom prilikom srdačno zahvaljujemo.
- 16 FRANO KESTERČANEK, *Naučna biblioteka u Dubrovniku*, Vjesnik bibliotekara Hrvatske, II/1–4 (1951.), 36.
- 17 SSI, *Popravci dubrovačkih starina*, Dubrovnik, XVI/12 (1907.), 2.
- 18 Poslana je na restauraciju u Beč zajedno s bistom Mihe Pracata, ali je slika dulje zadržana. SSI, *Tristota obljetnica smrti Miha Pracata*, Dubrovnik, XVI/8 (1907.), 5.
- 19 ROBERT FREYHAN, *The evolution of the Caritas figure in the thirteenth and fourteenth century*, Journal of Warburg and Courtauld Institute, 11 (1948.), 68–86; EDGAR WIND, *Charity – The Case History of a Pattern*, Journal of the Warburg Institute, I/4 (1938.), 322–330.
- 20 Slika se sada čuva u zbirci slikarstva Kulturno-povijesnog muzeja (Dubrovački muzeji) smještenog u Kneževu dvoru. Pristup i informacije o slici ljubazno nam je omogućila dr. sc. Vesna Gjukić Bender, muzejska savjetnica.
- 21 Slika je s vremenom dosta potamnila te buduća restauracija možda otkrije i da su grudi vidljivije nego nam se danas čini.
- 22 O skulpturi vidi: MILAN PELC, *Renesansa*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2007., 331.
- 23 »Slika je izrađena po jednoj staroj vinjeti, a prikazuje grad, gdje ga sjedeći na oblacima blagosivlje sv. Vlaho«. –, *Slika u Pučkoj Kuhinji*, Crvena Hrvatska, IV/74 (1907.), 3.
- 24 JORJO TADIĆ, *Dubrovačanin kao dobrotvor*, Dubrovnik, I/4–5 (1929.), 116.
- 25 ROBERT FREYHAN (bilj. 19), 68.
- 26 IVO CIPICCO, *Umjetnička izložba*, Nada, I/10 (1901.), 156; ROZANA VOJVODA, *Pogled stranca*, u: *Josip Lalić. Dubrovačko razdoblje*, katalog izložbe, Umjetnička galerija Dubrovnik, Dubrovnik, 7.–30. 6. 2015., 17–22.
- 27 LUDWIG SALVATOR VON HABSBURG, *Ono što nestaje, Nošnje s jadranskih gorja i otočja; Srbi na Jadranu, Njihovi likovi i nošnje*, u: *Jah-toni duž hrvatske obale (1870.–1910.)*, (prir.) Ljudevit Krmpotić, Hrvatski zapisnik, Hannover–Čakovec, 1998., 249–301.
- 28 SVEIN MØNNENSLAND, *Dalmacija očima stranaca / Dalmatia through foreign eyes*, Fidipid, Sypress, Zagreb, 2011., 310–319.
- 29 VESNA ČULINOVIĆ KONSTANTINOVIĆ, *Etnografska istraživanja u Dalmaciji do početka 20. stoljeća*, Ethnologica Dalmatica, IX/9 (2000.), 27–40.
- 30 Ibid., 33–35; BRANKA HAJDIĆ, *Jelka Miš: život posvećen baštini*, katalog izložbe, Etnografski muzej, Dubrovnik, 29. 12. 2010. – 29. 3. 2011.
- 31 –, *Konavoski vezovi*, Dubrovnik, XIII/3 (1904.), 3. ROZANA VOJVODA (bilj. 26), 17–22. Moguće je da je riječ o akvarelu *Scuola di ricamo a Ragusa* navedenom u katalogu izložbe iz 1911. godine održane u Srpskom paviljonu u Rimu. URL: <http://dizbi.hazu.hr/?object=view&id=1644&rpo=47> (15. 6. 2015.).
- 32 –, *Veliki izbor razglednica*, Dubrovnik, XIX/6 (1910.), 6; –, *Nove razglednice*, Crvena Hrvatska, XXIII/12 (1913.), 3.
- 33 –, *Nova slika g. Lalića*, Dubrovnik, XXII/28 (1913.), 3.
- 34 Podatak se spominje u tekstu Marka Rašice o Flori Jakšić koji je prepisao i sačuvao Tomislav Macan, a za tisak priredio Trpimir Macan. MARKO RAŠICA, *Gospođa Flore iz Vale od Lapada. Povijest promašenog života jedne nesretne žene*, Dubrovnik, XXIII/2 (2012.), 9–37.
- 35 Pismo od 20. prosinca 1926., Rim, čuva se u Etnografskom muzeju u Splitu pod signaturom EMS-K-3, red. br. 411, a objavljeno je u SILVIO BRAICA, *(S)likovnost u Etnografskom muzeju*, u: *Umjetnost o(u) narodu*, katalog izložbe, Etnografski muzej, Split, 1997., 11–15.
- 36 SANJA ŽAJA VRBICA, *Dubrovačka dionica Josipa Lalića*, u: Josip Lalić. Dubrovačko razdoblje, katalog izložbe, Umjetnička galerija Dubrovnik, Dubrovnik, 7.–30. 6. 2015., 5–8.
- 37 Savez južnoslavenskih umjetnika »Lada« utemeljen je krajem 1904. godine u Sofiji, a objedinio je umjetnike iz Hrvatske, Slovenije, Srbije i Bugarske u zajedničkoj želji zbližavanja južnih Slavena na umjetničkom polju zajedničkim izložbama. Za recentnu literaturu u udruženju »Lada« vidi: PETAR PRELOG, *Artikulacije moderniteta. Institucije, secesije, publika*, u: *Moderna umjetnost u Hrvatskoj 1898.–1905.*, e-knjiga, (ur.) Ljiljana Kolešnik, Petar Prelog, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2012., 21–23; URL: http://www.ipu.hr/content/knjige/IPU_Moderna_umjetnost-u-Hrvatskoj_ISBN-978-953-6106-93-6.pdf (2015.).
- 38 *II. južnoslavjanska hudožestvena izložba*, katalog izložbe, Sofija, 1906., URL: <http://dizbi.hazu.hr/?object=view&id=1658&rpo=16> (15. 6. 2015.).
- 39 VINKO FORETIĆ, »Lalić, Josip (Lalich, Lallich, Giuseppe)«, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 8, (ur.) Trpimir Macan, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb, 2013., 535.
- 40 *Treća jugoslavenska izložba Saveza »Lade«*, katalog izložbe, Hrvatska pučka seljačka tiskara, Zagreb, 1908., bez pag., URL: <http://dizbi.hazu.hr/?object=view&id=1641> (15. 6. 2015.). *Počeci jugoslovenskog modernog slikarstva, 1900–1920: plenerizam, secesija, simbolizam, minhenški krug, impresionizam, ekspresionizam*, (ur.) Miodrag P. Protić, Muzej savremene umjetnosti, Beograd, 1972., 195–197.
- 41 –, *Dva slikara Dalmatinca*, Naše jedinstvo, 65 (1910.), 2–3.
- 42 –, *Izložba slika*, Prava Crvena Hrvatska, XVII/164 (1908.), 3. SANJA ŽAJA VRBICA, *Likovna kritika i izložbe u Dubrovniku 1876.–1978.*, magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb – Centar za postdiplomske studije u Dubrovniku, Dubrovnik, 1999., 18–19; SANJA ŽAJA VRBICA, *Južna Dalmacija očima stranih umjetnika na kraju 19. i početkom 20. stoljeća*, u: *Dalmacija u prostoru i vremenu. Što Dalmacija jest, a što nije?* Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 14.–16. 6. 2012., (ur.) Lena Mirošević, Vera Graovac Matassi, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2014., 255.
- 43 »Nije dakle čuda što su radnje domaćih umjetnika g. g. Lalića i Vučetića pobudile veće zanimanje od ostalih, kaonoti što se u opće odlikuju i genijalnošću i sadržajem i ljepotom. Njihovi su portaiti svakomu mili, a i mnoge druge njihove slike svak hvali, osobito Lalićevu br. 42 *Gruž* i Vučetićevu br. 89 *Sumornost*, koja je doista prava *paysage intime* ili po njemačku *Stimmungslandschaft*.« –, *Izložba slika*, Prava Crvena Hrvatska, XVII/166 (1908.), 3.
- 44 Ciljevi »Medulića« profiliraju se u nekoliko pravaca: promicanje i čuvanje interesa umjetničkog staleža, promicanje i unapređivanje hrvatske umjetnosti, organiziranje izložbi i predavanja, moralno i materijalno podupiranje umjetničkih talenata, razvijanje suradnje s umjetničkim društvima u inozemstvu, sudjelovanje u raspravama oko važnih umjetničkih pitanja te djelovanje u korist domovine. SANDI BULIMBAŠIĆ, *Prilog poznavanju povijesti Društva hrvatskih umjetnika »Medulić« 1908.–1919.*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 33 (2009.), 251–252.
- 45 –, *Sa umjetničke izložbe u Spljetu*, Crvena Hrvatska, XVIII/94 (1908.), 5. SANDI BULIMBAŠIĆ, *Društvo hrvatskih umjetnika »Medulić« (1908.–1919.)*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014., 116. IRIS SLADE, *Prva dalmatinska umjetnička izložba*, katalog izložbe, Galerije umjetnina Split, Split, 6. 3. – 3. 4. 2010., 39.
- 46 Podatke o Lalićevim nastupima na izložbama »Medulića« dala nam je kolegica Sandi Bulimbašić na čemu joj zahvaljujemo.
- 47 *Esposizione di Roma, Padiglione di Regno di Serbia*, katalog izložbe, Roma, 1911., URL: <http://dizbi.hazu.hr/?object=view&id=1644&rpo=47> (15. 6. 2015.).
- 48 *IV. jugoslovenska izložba*, katalog izložbe, Beograd, 1912., URL: <http://dizbi.hazu.hr/?object=view&id=1677&rpo=21> (15. 6. 2015.).
- 49 *Esposizione di Roma, Padiglione di Regno di Serbia* (bilj. 47).
- 50 –, *Izložba našeg sugrađanina*, Dubrovnik, Dubrovnik, XXII/2 (1913.), 2.

- 51 *Izložba jugoslavenskih umjetnika*, katalog izložbe, Split, 1919., URL: <http://dizbi.hazu.hr/?object=view&id=1670&rpo=13> (15. 6. 2015.).
- 52 SANDI BULIMBAŠIĆ (bilj. 44), 256.
- 53 *Izložba jugoslavenskih umjetnika* (bilj. 51).
- 54 ALESSANDRO DUDAN, *La Dalmazia nell'arte Italiana, Venti secoli di civiltà, volume II: Dal 1450 ai nostri giorni*, Fratelli Editori, Milano, 1922., 428.

REFERENCES

- LUCIJA ALEKSIĆ, *Dubrovačko slikarstvo 1900.–1945. godine*, in: 100 godina moderne umjetnosti u Dubrovniku, exhibition catalogue, Umjetnička galerija Dubrovnik, Dubrovnik, 20 July – 10 October 1978 [s. p.].
- SILVIO BRAICA, (*Slikovnost u Etnografskom muzeju*, in: Umjetnost (u) narodu, exhibition catalogue, Etnografski muzej, Split, 1997, 11–16. –, *Bukovčeva slika*, Dubrovnik, XII/14 (1903), 3.
- SANDI BULIMBAŠIĆ, *Prilog poznavanju povijesti Društva hrvatskih umjetnika "Medulic" 1908.–1919.*, Radovi Instituta za povijesti umjetnosti, 33 (2009), 251–252.
- SANDI BULIMBAŠIĆ, *Društvo hrvatskih umjetnika "Medulic" (1908.–1919.)*, PhD Thesis, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014.
- CARLA ISABELLA ELENA CACE, *Giuseppe Lalich (1867.–1953.): Dalla Dalmazia alla Roma di Villa Strohl-Fern*, Palladino Editore, Campobasso, 2006.
- IVO CIPICCO, *Umjetnička izložba*, Nada, I/10 (1901), 156.
- IV. [četvrta] *jugoslavenska izložba*, exhibition catalogue, Beograd, 1912, URL: <http://dizbi.hazu.hr/?object=view&id=1677&rpo=21> (15/06/15).
- VESNA ČULINOVIĆ KONSTANTINOVIĆ, *Etnografska istraživanja u Dalmaciji do početka 20. stoljeća*, Ethnologica Dalmatica, IX/9 (2000), 27–40.
- II. [druga] *južnoslavjanska hudožestvena izložba*, exhibition catalogue, Sofija, 1906, URL: <http://dizbi.hazu.hr/?object=view&id=1658&rpo=16> (15/06/15).
- ALESSANDRO DUDAN, *La Dalmazia nell'arte Italiana, Venti secoli di civiltà, volume II: Dal 1450 ai nostri giorni*, Fratelli Editori, Milano, 1922. –, *Dva slikara Dalmatinca*, Naše jedinstvo, 65 (1910), 2–3.
- Esposizione di Roma, Padiglione di Regno di Serbia*, exhibition catalogue, Roma, 1911., URL: <http://dizbi.hazu.hr/?object=view&id=1644&rpo=47> (15/06/15).
- VINKO FORETIĆ, "Lalić, Josip (Lalich, Lallich, Giuseppe)", *Hrvatski biografski leksikon*, Vol. 8, (ed.) Trpimir Macan, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb, 2013, 535.
- ROBERT FREYHAN, *The evolution of the Caritas figure in the thirteenth and fourteenth century*, Journal of Warburg and Courtauld Institute, 11 (1948), 68–86.
- BRANKA HAJDIĆ, *Jelka Miš: život posvećen baštini*, exhibition catalogue, Etnografski muzej, Dubrovnik, 29 December 2010 – 29 March 2011.
- Izložba jugoslavenskih umjetnika*, exhibition catalogue, Split, 1919, URL: <http://dizbi.hazu.hr/?object=view&id=1670&rpo=13> (15/06/15).
- , *Izložba našeg sugrađanina*, Dubrovnik, XXII/2 (1913), 2.
- , *Izložba slika*, Prava Crvena Hrvatska, XVII/164 (1908), 3.
- , *Izložba slika*, Prava Crvena Hrvatska, XVII/166 (1908), 3.
- FRANO KESTERČANEK, *Naučna biblioteka u Dubrovniku*, Vjesnik bibliotekara Hrvatske, II/1–4 (1951), 36.
- , *Konavoski vezovi*, Dubrovnik, XIII/3 (1904), 3.
- VERA KRUŽIĆ UCHYTILL, *Vlaho Bukovac. Život i djelo*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2005.
- LUDWIG SALVATOR VON HABSBURG, *Ono što nestaje, Nošnje s ja-dranskog gorja i otočja; Srbi na Jadranu, Njihovi likovi i nošnje*, in: Jahtom duž hrvatske obale (1870.–1910.), (ed.) Ljudevit Krmpotić, Hrvatski zapisnik, Hannover–Čakovec, 1998, 249–301.
- SVEIN MØNNENSLAND, *Dalmacija očima stranaca / Dalmatia through foreign eyes*, Fidipid, Sypress, Zagreb, 2011.
- , *Nova slika g. Lalića*, Dubrovnik, XXII/28 (1913), 3.
- , *Nove razglednice*, Crvena Hrvatska, XXIII/12 (1913), 3.
- MILAN PELC, *Renesansa*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2007.
- Počeci jugoslavenskog modernog slikarstva, 1900–1920: plenerizam, secesija, simbolizam, minhenski krug, impresionizam, ekspresionizam*, (ed.) Miodrag P. Protić, Muzej savremene umetnosti, Beograd, 1972.
- , *Pokopanje*, Prava Crvena Hrvatska, I/6 (1905), 6.
- PETAR PRELOG, *Artikulacije moderniteta. Institucije, secesije, publika*, in: Moderna umjetnost u Hrvatskoj 1898.–1905., e-book, (ed.) Ljiljana Kolešnik, Petar Prelog, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2012, 21–23; URL: http://www.ipu.hr/content/knjige/IPU_Moderna-umjetnost-u-Hrvatskoj_ISBN-978-953-6106-93-6.pdf (2015).
- MARKO RAŠICA, *Gospođa Flore iz Vale od Lapada. Povijest promašenog života jedne nesretne žene*, Dubrovnik, XXIII/2 (2012), 9–37.
- IVANA RONČEVIĆ, *Slike Josipa Lalića u Rimu*, in: Zbornik 3. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, (ed.) Andrej Žmegač, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2013, 261–266.
- , *Sa umjetničke izložbe u Spljetu*, Crvena Hrvatska, XVIII/94 (1908), 5.
- IRIS SLADE, *Prva dalmatinska umjetnička izložba*, exhibition catalogue, Galerije umjetnina Split, Split, 6 March – 3 April 2010.
- , *Slika Lalićeva*, Dubrovnik, XII/15 (1903), 3.
- , *Slika u Pučkoj Kuhinji*, Crvena Hrvatska, IV/74 (1907), 3.
- SSI, *Popravci dubrovačkih starina*, Dubrovnik, XVI/12 (1907), 2.
- SSI, *Tristota obljetnica smrti Miha Pracata*, Dubrovnik, XVI/8 (1907), 5.
- JORJO TADIĆ, *Dubrovanin kao dobrotvor*, Dubrovnik, I/4–5 (1929), 116.
- Treća jugoslavenska izložba Saveza "Lade"*, exhibition catalogue, Hrvatska pučka seljačka tiskara, Zagreb, 1908, URL: <http://dizbi.hazu.hr/?object=view&id=1641> (15/06/15).
- , *Veliki izbor razglednica*, Dubrovnik, XIX/6 (1910), 6.
- ROZANA VOJVODA, *Pogled stranca*, in: *Josip Lalić. Dubrovačko razdoblje*, exhibition catalogue, Umjetnička galerija Dubrovnik, Dubrovnik, 7–30 June 2015, 17–22.
- ROZANA VOJVODA, SANJA ŽAJA VRBICA, *Josip Lalić. Dubrovačko razdoblje*, exhibition catalogue, Umjetnička galerija Dubrovnik, Dubrovnik, 7–30 June 2015.
- EDGAR WIND, *Charity – The Case History of a Pattern*, Journal of the Warburg Institute, I/4 (1938), 322–330.
- SANJA ŽAJA VRBICA, *Likovna kritika i izložbe u Dubrovniku 1876.–1978.*, Master's Thesis, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb – Centar za postdiplomske studije u Dubrovniku, Dubrovnik, 1999.
- SANJA ŽAJA VRBICA, *Južna Dalmacija očima stranih umjetnika na kraju 19. i početkom 20. stoljeća*, in: Dalmacija u prostoru i vremenu. Što Dalmacija jest, a što nije? Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 14.–16. 6. 2012., (ed.) Lena Mirošević, Vera Graovac Matassi, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2014, 249–257.
- SANJA ŽAJA VRBICA, *Dubrovačka dionica Josipa Lalića*, in: Josip Lalić. Dubrovačko razdoblje, exhibition catalogue, Umjetnička galerija Dubrovnik, Dubrovnik, 7–30 June 2015, 5–8.

ARCHIVAL SOURCES

- Arhiv Biskupije dubrovačke, *Zborna crkva sv. Vlaha*, Ser. 1 – Računske knjige, Potser. 1, Blagajnički dnevnik, Privatni dnevnik blagajne zborne crkve sv. Vlaha od januara 1896. do 1904. (Sig. 36).
- Arhiv Biskupije dubrovačke, *Zborna crkva sv. Vlaha*, Ser. 1 – Računske knjige, Potser. 1, Blagajnički dnevnik, Blagajnički dnevnik zborne crkve sv. Vlaha od 1896. do 1931. (Sig. 36).
- MARKO RAŠICA, *Sjećanja*, rukopis, 1959., 101–102 (Arhiv Ivana Boškovića, Split).
- Župni arhiv crkve Uznesenja Marijina, Koločep, Župna kronika.

Summary

Rozana Vojvoda

Sanja Žaja Vrbica

Josip Lalić's Dubrovnik Period

The paper discusses the characteristics of Dubrovnik-based activity of Josip Lalić (1867–1953), a painter from Split educated in Venice stylistically related to Academism, en plein air painting and Impressionism. On the basis of press reports and other sources, the authors analyse his exhibition activity during the period spent in Dubrovnik and present new findings on his public commissions, among which a prominent place is occupied by the Allegory of Charity above the side entrance to the Rector's Palace which substituted an older Baroque painting.

Special attention is given to works depicting ethnographic motifs, especially urban genre scenes which capture the former picturesque life within the city walls of Dubrovnik. They are also characterized by Orientalist tendencies, as well as reflections of the dissemination of documentary recording of folk costumes in drawings and watercolours that became increasingly present in Croatian art in early 20th century. Josip Lalić reached the height of his artistic expression during the Dubrovnik period in his intimately rendered and melancholic landscapes and vedute which brought him closest to Impressionist principles. This becomes evident in motifs boldly cut off by the margins, diagonal advances into the background of pictorial space, complementary coloured shades, light colours and revisits of the same motif in different seasons or different parts of the day. The authors also discuss the painter's masterly rendered watercolour compositions in which he managed to evoke the atmosphere and particular features of the motif through reduced pictorial means.